

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/272-1-17

„13” 07 2018 р.

Народному депутату України

АЛЕКСЄВУ І.С.

Шановний Ігорю Сергійовичу!

На Ваш депутатський запит, оголошений на засіданні Верховної Ради України 6 липня 2018 року та надісланий до Інституту законодавства Верховної Ради України (лист від 06.07.2018 № 11/10-2779) направляємо пропозиції щодо удосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності.

Додаток: на 8 арк.

**З повагою
Директор,
академік НАН України**

О.Л. КОПИЛЕНКО

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо удосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності

Гарантованість Конституцією України прав і свобод людини, забезпечення обов'язку та відповідальності держави за свою діяльність (ст. 3) вимагають впровадження у життя дієвих механізмів вирішення суспільно-правових конфліктів, зокрема, й за допомогою ефективної судово-експертної діяльності.

Базовим у забезпеченні судово-експертної діяльності є Закон України «Про судову експертизу» 1994 року, до якого 15 разів внесено зміни і доповнення (станом на 10.07.2018 р.), а також низка підзаконних нормативно-правових актів.

Наразі існує однаковість поглядів вчених, практиків і законотворців щодо необхідності реформування судово-експертної діяльності з метою зближення із європейськими та світовими стандартами. Такі процеси є складовими реформи судоустрою та суміжних правових інститутів.

Проаналізувавши проблемні питання у судово-експертній діяльності, що піднімаються народними депутатами України, практичними працівниками, вченими, громадськими організаціями фахового профілю, та висловлені пропозиції щодо їх законодавчого розв'язання, можна констатувати наступне.

1. На розгляді Верховної Ради України вже перебуває сім законопроектів про внесення змін до законодавчих актів з питань здійснення судово-експертної діяльності та три цілісні законопроекти щодо оновлення Закону України «Про судову експертизу», зокрема: Про судово-експертну діяльність в Україні (реєстр. № 6264 від 30.03.2017 р.); Про основні засади провадження діяльності у сфері судово-медичної експертизи (реєстр. № 6285 від 04.04.2017 р.); Про судову експертизу та самоврядування судових експертів (реєстр. № 8223 від 03.04.2018 р.). Окрім того, відкликано законопроект «Про судово-медичну експертну діяльність» (реєстр. № 2081а від 16.06.2015 р.).

Науково-аналітичне узагальнення існуючих проблем у судово-експертній діяльності вказує на зумовленість оновлення законодавчих актів у цій сфері декількома чинниками: (1) проведенням судової реформи, суміжним інститутом якої визначено судову експертизу і не осучасненим станом врегулювання питань судово-експертної діяльності, наявністю значної кількості актів підзаконного нормативно-правового рівня; (2) необхідністю створення в Україні цілісної незалежної державної експертної служби, спроможної здійснювати судово-медичну діяльність на прозорих механізмах організації роботи та забезпечуватиме потребу суспільства у чесному, неупередженому проведенні судово-медичних

експертиз; (3) потребою налагодження системи самоврядування судових експертів.

Системний аналіз висловлених позицій щодо удосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності вказує, що результатом такого оновлення повинно стати: врегулювання сучасних суспільних відносин у цій сфері, визначення правових, організаційних та фінансових основ судово-експертної діяльності в умовах проведення судової реформи, з урахуванням багаторічної практики роботи судових експертів, фахівців, та судової практики в частині прийняття рішень за результатами проведених судових експертиз та експертних досліджень; забезпечення принципів незалежності і об'єктивності при проведенні судово-медичних експертиз, належного матеріально-технічного розвитку галузі, уточнення суб'єктів, що мають право проводити судово-експертну діяльність в Україні, підвищення ефективності діяльності судово-медичної експертизи в Україні; зміна підходу до системи проведення судових експертиз та підвищення ролі і статусу експерта, як процесуальної особи.

2. Занепокоєння практиків викликають: відсутність єдиної сталої структури судово-медичної служби України, що унеможливорює дієве керування в адміністративних, матеріально-технічних та методичних питаннях; відсутність належної матеріально-технічної бази для здійснення судово-медичної експертизи; фактичне виведення служби судово-медичної експертизи з-під управління Міністерства охорони здоров'я України і передання на місцевий рівень, що не сприяє її належному фінансуванню, а також незалежності та неупередженості у роботі; неузгодженості між законодавчими положеннями і підзаконними нормативно-правовими актами в частині приналежності судово-експертних установ до спеціалізованих (ч. 3 ч. 7 Закону) і бюро судово-медичної експертизи – до об'єктів комунальної власності (постанова КМУ № 311).

3. Суттєву роль у подоланні колізій і прогалин чинного законодавства відіграють і наукові дослідження, що допомагають у визначенні найбільш проблемних питань у тій чи іншій сфері та шляхів їх вирішення, оптимізації досягнення завдань, зокрема, й судово-експертної діяльності.

Інститутом законодавства Верховної Ради України проводиться постійний огляд дисертаційних досліджень, виконаних за усіма спеціальностями правової науки, результати якого відображаються у серії видань¹. Так, наприклад, експертні дослідження в межах спеціальності 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» останніми роками стосувались матеріалів і засобів цифрового звукозапису, теоретико-методологічних і праксеологічних основ судових експертиз, оптичних методів досліджень мікрооб'єктів, теоретико-методологічних засад і практики реалізації судово-

---

¹ Див., наприклад, Правова наука та законодавча практика: аналіз дисертаційних досліджень (2016 р.). Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. 528 с.

економічної експертизи. Зокрема, в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз в кримінальному процесі»² стверджується, що «за час існування судової експертизи стався закономірний поступовий перехід від відносин управління одиничними експертами, яке здійснювалося правоохоронними органами та судами, до взаємодії рівнозначних і рівнозалежних партнерів у спільній діяльності, які об'єднані спільною метою (отримання доказів), загальними принципами діяльності, але мають відносну автономію один від одного і виконують різні соціальні ролі». В дисертаційній роботі «Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження»³ охарактеризовано сучасний стан та перспективи розвитку системи експертного забезпечення кримінального провадження, виділено напрями та засоби підвищення ефективності системи експертного забезпечення кримінального провадження. А у монографічній праці «Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика»⁴ наголошується, що «в умовах набуття злочинною діяльністю нових та особливо небезпечних форм, з одного боку, та реформування органів кримінальної юстиції, адаптації законодавства України до європейського – з другого, актуальним є питання забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою, орієнтованою на використання останніх досягнень науки і техніки судовою експертизою».

Серед конкретних пропозицій дослідників щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, в контексті удосконалення судово-експертної діяльності, виявлені наступні:

(1) доповнити ст. 241 КПК пунктом 4, в якому слід визначити перелік осіб, яких можна примусово залучити до проведення експертного дослідження, крім підозрюваного (обвинуваченого), потерпілого і свідка, за умови, що це позитивно вплине на результати розслідування, судового розгляду⁵;

(2) доповнити ст. 245 КПК абзацом 2: «При отриманні від учасників кримінального провадження чи інших осіб, за їх згодою, зразків для експертизи, а також у випадку їх безпосереднього вилучення, захисником складається «Протокол отримання зразків для експертизи», що має відповідати вимогам, передбаченим ст.ст. 104–107 КПК України. Захисник має право фіксувати хід і результати отримання зразків для експертизи за

² Щербаковський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз в кримінальному процесі: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Нац. б-ка ім. Вернадського. Київ, 2016.

³ Ткаченко, Н. М. Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

⁴ Сімакова-Сфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

⁵ Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2016. 20 с.

допомогою технічних засобів. За необхідності захисник має право залучити спеціаліста, експерта для отримання зразків для експертизи»⁶;

(3) внести зміни до ч. 1 ст. 486 КПК та викласти в редакції: «Під час досудового розслідування та судового розгляду слідчий, прокурор, захисник, слідчий суддя, суд за наявності відповідних підстав зобов'язані з'ясувати наявність чи відсутність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними шляхом залучення експертів для проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи»⁷;

(4) доповнити Кримінальний кодекс України окремою новою статтею 386-1 щодо відповідальності за протиправний тиск на судового експерта з метою запобігання непередбачених законом контактів як із стороною обвинувачення, так і зі стороною захисту чи іншими особами (із ст. 386 КК виключити судового експерта): «Стаття 386-1. Перешкоджання з'явленню експерта, примушування його до відмови від давання показань чи висновку та до давання завідомо неправдивих показань чи висновку Перешкоджання з'явленню експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування його до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом вчинення тиску на експерта представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, судів, органів кримінальної юстиції та органів досудового розслідування чи іншими особами, погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, або підкуп експерта з тією самою метою, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновки - караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі до трьох років»⁸;

(5) запропоновано до суб'єктів судово-експертної діяльності, крім судових експертів, які проводять комплексі судово-експертні дослідження, включати експертні установи (їх керівників), підрозділи органів державної влади, які здійснюють управління судово-експертним забезпеченням правосуддя, осіб (органи), що призначають судову експертизу (залучають експерта), та учасників процесу, статус яких у тій чи іншій формі пов'язаний із призначенням, проведенням і оцінюванням судової експертизи⁹;

⁶ Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.

⁷ Лань О. Ю. Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.

⁸ Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

⁹ Сімакова-Єфремян Е. Б. Вказана праця.

(6) внести зміни до Закону України «Про судову експертизу» і КПК у зв'язку з прогалинами законодавства в аспекті змішування змісту понять предмета та об'єкта експертного дослідження, а також необхідності введення в кримінальний процес окремої статті щодо комплексної судової експертизи¹⁰;

(7) розробити Стратегію реформування системи експертного забезпечення правосуддя¹¹;

(8) уніфікувати термінологію, використану при конструюванні норм КПК, якими регулюється гласне та негласне отримання зразків для експертизи: «отримання», «відбирання», «відібрання»; «для експертизи», «для порівняльного дослідження»¹²;

(9) доповнити КПК окремою нормою під назвою «Охорона прав особи при отриманні зразків для експертизи», яку викласти у такій редакції: «При відібранні зразків для експертизи не допускаються дії, що принижують честь і гідність особи. Методи і науково-технічні засоби отримання зразків повинні бути безпечними для життя та здоров'я людини. Застосування складних медичних процедур або методів, що можуть викликати больові відчуття, допускаються лише з письмової згоди на це особи, в якій повинні бути отримані зразки, а якщо вона не досягла повноліття або страждає психічним захворюванням чи володіє фізичними або психічними вадами, то і за згодою її законного представника»¹³ та ін.

4. Імплементация концепції судової експертизи в нормах чинного Закону «Про судову експертизу», на пропозицію громадської організації «Незалежна науково-дослідна експертна спілка»¹⁴, має виглядати наступним чином:

Ст. 7: визначити коло суб'єктів, яким може бути доручено проведення експертиз в судочинстві; задекларувати рівні права в здійсненні ними судово-експертної діяльності; зняти обмеження на проведення певних видів судових експертиз для недержавних судових експертів; працівникам державних спеціалізованих судово-експертних установ та недержавних організацій будь-якої форми власності дозволити виконання функції експерта в судочинстві у позаурочний час із оплатою праці на договірних засадах;

Ст. 8: Всі суб'єкти судово-експертної діяльності рівноправні в здійсненні науково-методичних досліджень в галузі судової експертизи, метою яких є вдосконалення методичного її забезпечення. Залучення виконавців державних програм в галузі судової експертизи проходить на

¹⁰ Сімакова-Єфремян Е. Б. Вказана праця.

¹¹ Ткаченко, Н. М. Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

¹² Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

¹³ Коропецька С. О. Вказана праця.

¹⁴ Концепція розвитку судової експертизи в Україні. Громадська організація «Незалежна науково-дослідна експертна спілка». URL: <http://nndes.org.ua/news/item/63>

конкурсних засадах. Реєстр атестованих методик, який веде Мінюст України має рекомендаційний характер. В процесі виконання експертного завдання експерт має право на підставі загальної методики дослідження розробити авторську окрему методику. У цьому випадку, а також у випадку обрання експертом методики, яка не входить до Реєстру атестованих методик, повинно бути ним обґрунтовано у висновку. До персонального складу Координаційної Ради з проблем судової експертизи, а також до Науково-консультаційних та методичних Рад (НКМР при Мінюсті) з загальнотеоретичних питань та окремих напрямків судової експертизи повинні включатись представники недержавної (приватної) судової експертизи, які делегуються за рішенням професійних громадських об'єднань (спілок, асоціацій тощо).

До ст. 9: Державний Реєстр атестованих судових експертів має рекомендаційний характер. Для процедури вибору судового експерта повинна бути відновлена формула – експертом може будь-яка особа, яка має спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, в компетенції якої впевнилась особа, яка призначила експертизу, чи сторона по справі, яка залучила експерта на договірних засадах.

До ст. 10: Кандидати в судові експерти повинні мати вищу професійну освіту в певній галузі судової експертизи та освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». На перехідний період (до 5 років) дозволити кандидатам у судові експерти мати відповідну вищу освіту із проходженням підготовки за місцем здійснення судово-експертної діяльності або в інших науково-методичних центрах, які проводять підготовку судових експертів.

До ст. 15: Передбачити поняття «державного замовлення» на судову експертизу в державних судово-експертних установах. Це має бути експертизи в кримінальних та адміністративних справах, які повинні вирішуватись першочергово у стислий термін за коштів держави. Експертизи на договірних засадах в державних судово-експертних установах повинні прийматись тільки після виконання експертиз за «державним замовленням».

До ст. 16: Атестація здійснюється тільки по відношенню до державних та недержавних (приватних) судових експертів, які самостійно, на постійній основі, здійснюють судово-експертну діяльність. Метою атестації судових експертів є перевірка рівня їх спеціальних знань і здатності до самостійного здійснення судово-експертної діяльності за певним видом судової експертизи.

До ст. 17: Атестація судових експертів проводиться в тих місцях, де здійснюється їх професійна освіта. ЕКК проводить атестацію державних та недержавних (приватних) судових експертів та присвоює їм кваліфікаційні класи судового експерта, за рішенням дисциплінарних комісій накладає дисциплінарні стягнення. До складу ЕКК, які атестують недержавних (приватних) експертів, обов'язково повинні включатись представники

недержавної (приватної) експертизи, які мають не менш ніж 5 років стажу експертної роботи за певною експертною спеціальністю. Порядок делегування таких фахівців до ЕКК повинен проходити за рішеннями професійних громадських об'єднань (асоціацій, спілок тощо).

Виключити регламентацію функціонування ЦЕKK.

До ст. 21: Відмовитись від проведення переатестації кожні 5 років для державних і 3 роки для недержавних (приватних) експертів. Надавати допуски за експертними спеціальностями із видачею кваліфікаційних свідоцтв безстроково. Для постійнодіючих державних та недержавних (приватних) судових експертів, на базі ВНЗ та науково-методичних центрів, на протязі кожних 5 років передбачити проходження курсів підвищення кваліфікації за певними експертними спеціальностями із видачею документів встановленого зразка. Результати проходження періодичних курсів підвищення кваліфікації враховувати при рішенні питання про підвищення класності судового експерта.

До ст. 23: Іноземні фахівці для виконання судових експертиз можуть залучатися як самостійно, так і в складі комісій із державними, недержавними(приватними) судовими експертами, експертами-фізичними особами. Проведення експертиз у цих випадках проводиться у відповідності до норм національного процесуального законодавства. Учасники будь-якого провадження мають рівні права щодо залучення іноземних фахівців для проведення судових експертиз.

5. Натомість, на нашу думку, концептуальними напрямами реформування судово-експертної діяльності повинні бути:

- скасування монополії держави на проведення судових експертиз;
- побудова нової моделі державного управління у сфері судово-медичної (судово-психіатричної) експертизи;
- використання системного підходу у процесі підготовки та атестації державних і приватних судових експертів;
- створення самоврядної організації судових експертів;
- запровадження відповідальності за втручання у діяльність судового експерта.

У зв'язку з цим, оновлення потребує, перш за все, базовий закон у сфері судово-експертної діяльності, який визначатиме понятійний апарат, організацію діяльності судово-експертних установ і судових експертів, їх правовий статус і повноваження, гарантії діяльності судових експертів.

Таким чином, нормотворення у сфері судово-експертної діяльності повинно спрямовуватись не лише на удосконалення та уточнення чинних законодавчих положень, а на формування нової парадигми принципів роботи судових експертів.

Окрім того, законодавчого врегулювання вимагають і особливості проведення судової експертизи з використанням поліграфа, під час здійснення кримінального провадження, зокрема (внесення змін і доповнень до КПК України), правової регламентації поліграфологічної діяльності, в цілому.

**Інститут законодавства
Верховної Ради України**